



KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ PARLAMENTER ASAMBLESİ
KEİPA

ULUSLARARASI SEKRETERYA

Doc.: GA51/EC50/REP/18/tr

KEİPA GENEL KURULU ELLİ BİRİNCİ OTURUMU

EKONOMİ, TİCARET, TEKNOLOJİ VE ÇEVRE İŞLERİ KOMİSYONU

RAPOR*

"KEİ Üye Devletlerindeki Dijital Ekonominin Gelişim Beklentileri"

Raportör: Sn. Sofia VOULTEPSI, Komisyon Başkan Yardımcısı (Yunanistan)

* *Metin, Ekonomi, Ticaret, Teknoloji ve Çevre İşleri Komisyonunun 28 Mart 2018'de Bükreş'te düzenlenen Ellinci Toplantısında ele alınmış ve Genel Kurulun 20 Haziran 2018'de Tiran'da düzenlenen Elli Birinci Oturumunda kabul edilmiştir.*

I. GİRİŞ

1. Son dönemde dünya, dijital teknolojilerin başlıca zemin unsurlarını oluşturduğu yeni bir ekonomi türüne doğru hızla yol almaktadır. Bugün, bilgi teknolojisi ve dijital dönüşüm, ekonomik ve üretime yönelik tüm süreçlerin yeniden yapılanmasını, üretkenlikte ciddi bir artışı ve mal ve hizmetlerin maliyetinde de önemli bir düşüşü beraberinde getirerek, teknolojik değişimin altında yatan başlıca faktörler olmakta ve aynı zamanda şahıs işletmelerinden ulusal düzeye kadar rekabetçiliği sağlamanın da ön koşulunu teşkil etmektedir.
2. Bugün, birçok ülke, toplumda dijital ekonomi olarak adlandırılan olguyu gelecek yıllarda hayata geçirilmesi gereken stratejik bir hedef olarak teşvik etmektedir. Dünya Bankasının tanımıyla dijital ekonomi, dijital bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına dayanan bir iktisadi, sosyal ve kültürel ilişkiler sistemidir. Modern ekonomide dijital firmalar öne çıkmakta ve bu firmalar dijital kaynaklarla ekonomiyi zenginleştiren büyüme noktaları olmaktadır.
3. 20. Yüzyılın başında petrol, demir-çelik, makine ve madencilik firmaları dünya ekonomisinin motoru olarak öne çıkmakta ve teknoloji sektörü dünyanın en maliyetli sektörü olarak görülmekteydi. Bahsi geçen sektörlerle paralel olarak bankacılık sektörü de gelişim kaydetmiş ve sıralamada hızla enerji sektörünün önüne geçmiştir. Bugünse dünyanın en büyük firmaları, bilgi teknolojilerine dayanan dijital ekonomi sektörünün temsilcileri olup, 4 trilyon ABD Doları tahmini değerleriyle diğer sektörlerin önünde konumlanmaktadır.
4. Dijital teknolojiler toplumun tüm alanlarını etkilemektedir. Yeni teknolojiler insanlar, malların alıcıları ve üreticileri, hizmetlerin müşterileri ve kullanıcıları, ve hatta iş ortakları arasındaki sosyal ilişkilerde değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bugünlerde ise kripto-para diye adlandırılan elektronik paranın bir ödeme aracı olarak artan popülaritesi giderek daha çok hissedilmektedir. Bugün birçok mal ve hizmet için ödemeleri kripto-para ile yapmak mümkündür. Dahası bu kripto-paralar gerçek para almakta da kullanılabilir. Yakında tüm ürün ve hizmetler için bitcoin ile ödeme yapmanın mümkün olacağı öngörülmektedir. Ancak bugüne kadar dünyada kripto-paranın daha da gelişmesine yönelik ortak bir çözüm ya da strateji bulunmamaktadır. Ayrıca çeşitli elektronik ödeme sistemlerinin rekabetçi bir perspektifte gelişimi de finans alanındaki düzenleyici kurumların zorunlu kontrolüne tabidir.
5. Bugün kripto-para kullanarak ticaret yapılabilen ülkeler bulunmaktadır. Gelişmiş bir ekonomisi, istikrarlı para ve kredi sistemleri, ve yerleşmiş bankacılık gelenekleri olan ülkelerde kripto-paralar en etkin bir biçimde kullanıma girmektedir. Genç ancak henüz istikrar kazanmamış para ve kredi sistemlerinin bulunduğu gelişmekte olan ülkelere ise kripto-paraları uygulamaya alırken sıkı kontrollerin yürütülmesi gerekmektedir. Oturmuş sistemlerin sayısı sınırlı olmalı ve mümkün olduğunca bütünlük bir yapı hayata geçirilmelidir. Her ne kadar bu sektörün gelişimi henüz tartışmalara konuysa da, ilerleme kaydedilmeye devam edilmektedir.
6. Küresel dijital ekonomi, aktif büyüme, inovasyonun hızlı gelişimi, ve tüm sektörlerde dijital teknolojinin yaygın kullanımı ile nitelenen bir aşamadan geçmektedir. Dünya Bankasının Dünya Kalkınma Raporu 2016'da da belirttiği üzere, dijital teknolojinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi üç mekanizma üzerinden ortaya çıkmaktadır: sosyal süreçlere azami sayıda vatandaşın katılımını sağlamak, verimliliği artırmak, ve inovasyonları uygulamaya koymak. Rapor bu üç mekanizmanın daha fazla ticaret, sermaye ve işgücü katkısının yanı sıra artan rekabet üzerinden de büyümeyi beraberinde getirdiğini belirtmektedir.
7. 2010-2017 döneminde gelişmiş ülkelerdeki dijital ekonominin GSYİH içindeki payı %4,3'ten %5,5'e çıkarken gelişmekte olan ülkelere bu artış %3,6'dan %4,9'a çıkış şeklinde tezahür etmiştir. G20 ülkelerinde bu rakam beş yıllık dönemde %4,1'den %5,3'e çıkmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere, bilgi teknolojileri, dijital ekonominin temelini oluşturmaktadır. ABD de, Çin de her yıl bilgi teknolojilerini geliştirmeye 500 milyar ABD Dolarından fazla kaynak harcamaktadır. (Bir uluslararası araştırma ve danışmanlık firması olan) International Data

Corporation'a göre 2018'de bilgi teknolojileri alanında dünya genelinde yapılan harcama tutarı 4,8 trilyon ABD Dolarını aşacaktır. Jeopolitik perspektiften bakıldığında, Kuzey Amerika bilgi teknolojilerinin en büyük tüketicisi konumunda olup, dünyada bilgi teknolojileri alanında yapılan tüm harcamaların yaklaşık %33'ü bu bölgede gerçekleşmektedir. Avrupa'nın toplamdaki payı %22, Japonya, Çin, Avustralya, Hindistan ve komşularını kapsayan Asya-Pasifik bölgesinin payıysa %33 dolayındadır.

8. Accenture danışmanlık firmasının tahminlerine göre 2020'de dijital teknolojilerin kullanımı, 1,36 trilyon ABD Doları ya da dünyanın önde gelen on ekonomisinin toplam GSYİH'sinin %2,3'ü kadar artış gösterecektir. Gelişmekte olan ülkelerde, özellikle de Güneydoğu Asya'da dijital ekonominin payı ciddi bir artış göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin GSYİH'sinin dijital ekonomi sayesinde %1,8 büyüme gösterdiği bir tabloda gelişmekte olan ülkelerin GSYİH'si %3,4 büyüyecektir. Boston Consulting Group 2035'e gelindiğinde dijital ekonominin hacminin 16 trilyon ABD Dolarına ulaşabileceğini öngörmektedir.
9. Ekonomi, Ticaret, Teknoloji ve Çevre İşleri Komisyonunun 19-20 Ekim 2017'de Tirana'da düzenlenen Kırk Dokuzuncu Toplantısında, Ellinci Toplantıda ana gündem maddesi olarak "KEİ Üye Devletlerindeki Dijital Ekonominin Gelişim Beklentileri" konusunun ele alınmasına karar verilmiştir.
10. Bu rapor, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan ulusal delegasyonlarından ve ilgili İnternet kaynaklarından temin edilen bilgileri yansıtmaktadır.

II. DİJİTAL EKONOMİ

Gelişim Aşamaları

11. 20. Yüzyılın ikinci yarısında insanlık, küresel değişim dönemine girmiş ve gelişiminin bir sonraki aşaması olan bilgi toplumu yapısına geçiş yapmaya başlamıştır. Bugün bilgi, bir kaynak, hizmet, mal, katma değer ve istihdam menbaini temsil ederek ekonomide kilit önemdeki bir faktör olarak kendisini hissettirmektedir. Bilgi süreçleri gelişip ekonominin sektörlerine nüfuz ettikçe, internet mağazaları, internet bankacılığı, ve elektronik ödeme sistemleri gibi ekonomik aktivite türleri gelişmekte ve sanal paralar (kripto-paralar) gibi yeni para türleri zaman içinde ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda dijital ekonomi adlı yepyeni bir sektör de ortaya çıkmaktadır.
12. Dijital ekonomi konseptine daha geniş bir perspektiften yaklaşım, dijital teknolojileri kullanarak ekonomik üretimi öngörmektedir. Bu bağlamda dijital ekonomi, elektronik hizmetlere ve elektronik para alışverişine dayanan bir ekonomik aktivitedir. Genel kural olarak bu şartlar, elektronik mal ve hizmetlerin satışına odaklanan elektronik hizmetlerin genellikle taraflar arasında elektronik işlemlerle elektronik para alışverişiyle birlikte işletimi için geçerlidir.
13. Dijital ekonomi araştırmaları çerçevesinde Mastercard tarafından Tufts Üniversitesi, Fletcher Hukuk ve Diploması Fakültesi ile işbirliği içinde hazırlanan Dijital Evrim Endeksi 2017, farklı ülkelerde dijital ekonominin gelişimi boyutunda sağlanan ilerlemeyi ve milyarlarca insanın hayatıyla küresel ağın entegrasyon düzeyini ortaya koymaktadır. Ülkeler dört gruba ayrılmaktadır: "Ön Plana Çıkan" elit ülkeler, "Çıkış Yapan" perspektif içindeki ülkeler, daha yavaş bir gelişim temposu içindeki "Duraklayan" ülkeler, ve "Dikkat Gerektiren" sorunlu ülkeler. Dijital gelişim düzeyi ve hızının yüksek olduğu ülkelerin başında Singapur, İngiltere, Yeni Zelanda, Birleşik Arap Emirlikleri, Estonya, Hong Kong, Japonya ve İsrail gibi isimler gelmektedir. Anket sonuçları 60 ülkede dijital ekonominin rekabetçiliğini ve gelişme potansiyelini ortaya koymaktadır. Sıralama dijital ekonomilerin kaydettiği gelişimi ve küresel ağın insanların hayatına entegrasyon düzeyini ortaya koymaktadır. Dijital Evrim Endeksi 2017,

ülkeleri 170 farklı göstergeye atıfla değerlendirmektedir. Bu çerçevede dijitalleşme hızını belirleyen başlıca dört unsur söz konusudur: arz düzeyi, tüketicilerin dijital teknolojiye olan talebi, kurumsal çerçeve, ve inovasyon iklimi.

14. Modern dijital ekonomi, son otuz ila otuz beş yıllık dönemde bilgi toplumunun gelişmesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Dijital ekonominin gelişiminde ilk aşama küresel bilgisayar ağı olan internetin ortaya çıkışıdır. 1980'lerden bu yana ağ sürekli büyüme göstermiş ve ağa bağlı kullanıcı sayısı devamlı olarak artmıştır. Bugün dünya nüfusunun yarısı internet bağlantısına sahiptir. İlk başlarda internet e-posta göndermek için kullanılırken, ağ genişledikçe veri iletişim olanakları da artmaya başlamıştır. Bu trend ekonomideki mevcut sektörleri de etkilemiş ve 1994'te ilk internet mağazası açılmıştır. Bu da dünyada elektronik ticaretin (e-ticaret) gelişiminin başlangıcına işaret etmektedir. O tarihten itibaren e-ticaretin gelişimine yatırım önemli bir iş kolu olarak ortaya çıkmıştır. Ekim 1994'te bir yandan da Amerikan bankası Stanford Federal Credit Union kamu hizmetleri, ve internet, telefon gibi servislerin faturalarını ödeme, kredi ödemelerini gerçekleştirme ve üçüncü şahıslara para gönderme gibi işlemleri müşterilerin kendi bilgisayarlarından yapabilmesine olanak veren dünyanın ilk internet bankacılığı sistemini faaliyete geçirmiştir. İnternet mağazalarının ve internet bankacılığı sistemlerinin ortaya çıkması dijital ekonominin gelişiminin bir sonraki aşamasında bir dönüşümü yansıtmaktadır.
15. Dijital ekonominin gelişiminin ikinci aşaması ise ekonominin 4 unsurunun (firmalar, mağazalar, perakende zincirleri ve bankalar) sanal dünyaya büyük ölçekli kayışında kendisini göstermiştir. Dijital ekonominin gelişiminin bu aşamasındaki başlıca süreç işletmelerce e-iş yapılarının oluşturulması olmuştur. İktisadi faaliyetlerin önde gelen hemen tüm şekillerinde elektronik bileşen kendisini çok kuvvetli bir biçimde hissettirmeye başlamıştır. İnternet teknolojilerine kolay erişim ve giderek daha geniş bir iktisadi faaliyet yelpazesi "internet" şubesi açmakta ve bunun sonucu olarak da ürün satışlarını ve kar rakamlarını artırmaktadır. Fiziksel ofisi bulunmamasıyla nitelenen sanal bankalar, mağazalar ve ofisler ortaya çıkmaya başlamıştır.
16. McKinsey Küresel Institute (MGI) tarafından gerçekleştirilen büyük ölçekli bir araştırmada internetin, ekonomik büyümenin kayda değer bir kısmını getiren, elzem bir iktisadi gelişim unsuru olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde GSYİH'ye yaptığı katkı geride kalan beş yıllık dönemde iki katına çıkarak %21 düzeyine ulaşmıştır. İnternetin ekonomik değerinin büyük kısmının teknoloji sektörünün dışında ancak yine bu sektörün yardımıyla elde edilen kara dayandığı da ifade edilmelidir. Örneğin geleneksel sektörlerdeki şirketler gelişimlerinin %75'e varan bir kısmını internet üzerindeki faaliyetler sayesinde elde etmektedir. İnternet ayrıca yeni iş olanakları yaratmaya da hız vermektedir. MGI uzmanlarınca gerçekleştirilen analizlerde üç yıllık bir dönemde interneti bir dağıtım kanalı olarak kullanan küçük ve orta ölçekli işletmelerin satış rakamlarının internetteki mevcudiyeti daha düşük olan ya da hiç bulunmayan firmalara göre %22 daha yüksek seyrettiği tespit edilmiştir.
17. Üçüncü aşamada ise sanal mallar ve elektronik para arz-ı endam etmiştir. Sanal mallar, çeşitli yazılım dosyaları, e-kitaplar, bilgisayar oyunları gibi dosyalar şeklinde internet mağazalarından satın alınabilecek mallardır. Elektronik ekonominin artan satış hacmi elektronik paranın da ortaya çıkışıyla ilgilidir. Elektronik para hem alışılmış paraları hem de kamuya açık olmayan özel paraları depolama ve iletmeye yönelik bir sistemdir. Dolayısıyla dijital ekonomi kendisi için reel ekonomiden farklı bir parasal sistem oluşturmuş ve bu da büyüme oranlarında hızlı bir artışa olanak tanımıştır.

Sektörler

18. Mevcut durumda dijital ekonominin aşağıdaki sektörleri, şu şekilde çeşitlendirilmiştir: İnternet üzerinden sanal mağazalar aracılığıyla gerçekleştirilen yeni bir ticaret türü olarak *e-ticaret*. Burada alıcı bilgisayarıyla sunulan kataloglardan ürünleri seçebilmektedir. Elektronik ticaret

mallardan hizmetlere, gayrimenkulden bankacılık ürünlerine kadar her türlü ürünü kapsayabilir. Günümüzde internet üzerinden alınan başlıca ürünler gıda, imalat malları, ve bilgi ürünleridir. E-ticaret alıcılar açısından gereken ürünleri arama ve satın almak için harcanan zamandan tasarruf sağlamasıyla, satıcı açısındansa mümkün olduğunca fazla alıcıya ulaşabilme imkânı sunmasıyla büyük önem arz etmektedir. Sanal para ya da kripto-para olarak uygulanabilen *elektronik para*. Elektronik araçların kullanımıyla gerçekleştirilen bir dizi pazarlama faaliyeti olan *e-pazarlama*. Pazarlamanın nesnesi, bir kurumun (kuruluş, şirket) şu amaçlara yönelik olarak ağ bilgi sistemleri ve teknolojilerini kullanan bilgi-analitik ve uzman-araştırma faaliyetleridir: piyasada rekabetçi bir konum seçmek, malların tanıtım ve dağıtımına yönelik stratejiler belirlemek, risk ve belirsizliğin ışığında dış ve iç ortamdaki etkenlerin tümünü gereğince dikkate alan reklam ve fiyatlandırma stratejilerini seçmek. Buradaki konusu ise somut bir işletme sahibinin faaliyetleridir. Müşterilere genellikle bilgisayar ve mobil ağlar üzerinden uzaktan (yani banka şubesine gitmeden) bankacılık hizmetleri sunmaya yönelik bir teknoloji olan *elektronik bankacılık*. İnternet üzerinden temin edilebilen sigorta hizmetlerini ifade eden *elektronik sigorta hizmetleri*.

Gelişimin İki Yolu

19. Bir dijital ekonominin inşa edilmesinde iki yaklaşımdan bahsedilebilir: öngörülen yaklaşım ve piyasaya yönelik yaklaşım. Mevcut tabloda dijital ekonomiyi geliştirme bağlamında ülkelere uygulanan stratejiler bu iki yaklaşımın bir kombinasyonunu sunmaktadır. Dijital ekonomiyi inşa etme bağlamında piyasaya dayalı yaklaşımda devletin esasen dijital ekonominin düzgün biçimde işlemesi için uygun bir ortamı oluşturmak yoluyla en uygun koşulları oluşturduğu ve böylece işletmelerin bu yeni sektöre geçişini kolaylaştırıp teşvik ettiği varsayımına dayanmaktadır. Dijital ekonomiyi inşa etmede öngörülen yaklaşımdaysa devlet liderliğinde altyapının aşama aşama geliştirilmesi ve çeşitli iktisadi kuruluşlarda eksik kalan boyutlarda hedefe yönelik destek verilmesi öngörülür.
20. AB ülkeleri gibi yüksek performanslı teknoloji sektörüne sahip ülkelerde çoğu durumda devlet dijital ekonominin oluşturulmasında aktif bir rol alır. Devletler vatandaşlarına yüksek hızlı dijital iletişim olanakları sunmaya yönelik tedbirler almaktadır.
21. Dijital ekonomi elektronik sanayinin sunduğu yenilikçi teknolojilere dayanır. Başlıca iki bileşeni bulunmaktadır. İlk bileşen olan elektronik sanayinde mikro işlemci, bilgisayar ve telekomünikasyon cihazları ve tüketici elektroniği ürünlerinin üretimi öne çıkmaktadır. İkinci bileşen ise dijital teknolojiler alanında hizmetler sağlayan ve üretim, depolama ve veri yönetimi için dijital unsurlardan yararlanan firmalardan bahsedilebilir. Ulusal ekonomiler için dijital sektörün gelişiminin önemi, çok sayıda ülkenin halen ekonomilerinde dijital sektörleri geliştirmeye, ilgili alanlarda yeni iş olanakları yaratmaya, ve elektronik sektörü ve bilgi teknolojilerinin rekabet gücünü artırmaya yönelik olarak kapsamlı ve hatırı sayılır ölçekte programları uygulamakta oluşuyla da kendisini hissettirmektedir. Temel bileşenlerden biri dijital ekonomiye yapılan yatırımlardır.
22. Dijital ekonomi dünya ölçeğinde hızlı bir gelişim içindedir. Dünyada inovasyon, rekabetçilik ve ekonomik büyümenin en önemli lokomotif konumundadır. Avrupa Komisyonunun da ortaya koyduğu üzere, G20 ülkelerinde dijital ekonominin boyutunun 3,2 trilyon Avroya ulaştığı ve halihazırda GSYİH'nin %5,3'ünü sağladığı tahmin edilmekte olup, kalkınmaya ve iş olanaklarının oluşturulmasına hız kazandırdığından bahsedilmektedir. Bunun yanında internetteki katma değerın %75'ten fazlası, daha yüksek iş gücü üretkenliğiyle bağlantılandırılan bir tabloda geleneksel sanayilere aittir.
23. Bilgi teknolojilerinin özel ve kamu sektörlerinin çalışmalarındaki rolünü artırmak da dijital bir yapıya geçiş zemin oluşturmaktadır. Dünyanın önde gelen uzmanlarının tahminlerine göre 2020'ye gelindiğinde dünya ekonomisinin %25'i dijital olacak, ve devletin, iş dünyasının ve

toplumun etkin bir biçimde etkileşimine olanak tanıyan dijitalleşme teknolojilerinin uygulamaya konulması büyük ve dinamik bir süreç halini alacaktır.

24. Ülke ekonomisinin rekabet gücünü korumada, devletin ve iş dünyasının ortaklaşa çabalarıyla sanayi, ulaştırma ve lojistik altyapısı, tarım, toprak altı kullanım, enerji, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi çeşitli sektörlerde dijital bileşenin geliştirilmesi kilit rol oynamaktadır. Dijital teknolojilerdeki hızlı ilerleme sayesinde yazıcılar artık sadece sayfa basan araçlar olmaktan çıkmakta, gıda sanayinden ilaç sanayine ve inşaat sektörüne kadar çeşitli alanlarda kullanılan 3D yazıcılarla karmaşık 3D projeksiyon modelleri oluşturulabilmektedir. Modern dijital teknolojilerin hayata geçirilmesini kolaylaştıran diğer faktörlerin arasında dijital faydalar da zikredilmektedir.
25. Dünya Bankasının "Dünya Kalkınma Raporu 2016: Dijital Faydalar" çalışmasına göre dijital teknolojilerin hayata geçirilmesi, kamu yönetiminin verimlilik ve şeffaflığını artırmayı, istihdam yaratmayı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmayı, yatırım ortamını geliştirmeyi, iş gücünün üretkenliğini artırmayı ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin GSYİH'deki payını artırmayı mümkün kılmaktadır.

III. AVRUPA BİRLİĞİNDE DİJİTAL EKONOMİNİN GELİŞİMİ

26. Avrupa Birliği dijital ekonominin "dünyada inovasyon, rekabet gücü ve ekonomik büyümenin altında yatan en önemli etken" olduğu gerçeğini kabul etmektedir. Avrupa Birliği, kıtanın gelecekteki ekonomik büyüme düzeyinin kurumların dijital teknolojileri ne kadar etkin bir biçimde kullandığına bağlı olduğu gerçeğinden hareketle, dijital ekonominin geliştirilmesi konusunda büyük önem vermektedir. Dijital Ekonomi ve Toplum Endeksi (DESI) bir bütün olarak Avrupa Birliğinin ve tek tek üye devletlerin dijital ekonomi ve toplum yolunda ilerlemekte olduğunu göstermektedir. Avrupa Komisyonunun Mart 2017 itibarıyla yayınlanan resmi verilerine göre AB ülkelerinde endüstriyel dijitalleşmeye yönelik olarak 30'dan fazla ulusal ve bölgesel inisiyatif söz konusudur. Avrupa Komisyonu, dijital ekonomi büyümesi programlarında aranan beş parametre belirlemiştir: dijital bilgi ve bilgi ve iletişim teknolojileri piyasası, dijital bir iş ortamı, iş geliştirmeye yönelik finansmana erişim, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına ilişkin olarak iş gücünün becerileri ve elektronik liderlik, ve destekleyici bir girişimcilik kültürünün oluşturulması.
27. Bilgiye dayalı bir yapı kurma yönündeki somut gelişmelere karşın dijital ekonominin devasa potansiyelinden Avrupa'da henüz tam anlamıyla yararlanılamamaktadır. Nitekim Avrupa Komisyonu verilerine göre işletmelerin %41'i dijital teknolojileri hiç kullanmamakta, ve sadece %2'si bunların faydalarını tam olarak değerlendirebilmektedir. Bu çerçevede Avrupa, süreçleri geliştirmek üzere en son dijital teknolojilerin kullanımını teşvik etmek, yeni iş modelleri oluşturmak, iş alanında müşterilerle etkileşime dair analiz sistemlerini geliştirmek, büyüme hızını artırmak ve yeni iş imkânları yaratmak bağlamında iş ortamında dijital dönüşümü hızlandırmak üzere işletmeler için yeni fırsatlar yaratmaya çalışmaktadır. Rekabet gücünü, girişimcilik ve inovasyonu geliştirmek amacıyla dijital teknolojilerin potansiyelinden yararlanma ihtiyacı 2020 İş Eylem Planında ayrıca vurgulanmıştır. Mevcut işletmelerin yenilikçi dönüşümüne cesaret veren ve Avrupa'da dijital işletmeleri destekleyen Avrupa Komisyonu, dijital devrimin getirdiği fırsatları kullanmayı teşvik etmektedir.
28. AB ülkeleri, rekabet gücünü ve ekonomik büyümeyi geliştirmenin yanı sıra istihdamı artırma bağlamında da temel bir etken olarak dijital teknolojilerin daha etkin kullanımına önem vermektedir. Bunun bir sonucu olarak da "Girişimcilik 2020" Eylem Planıyla birlikte bu konu gündemin ana maddelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede AB 2020 amiral gemisi inisiyatifleri olan Küreselleşme Döneminde Sanayi Politikası, Avrupa için Dijital Gündem, Yenilikçi Birlik; Avrupa Küçük İşletmeler Yasası; "Değişen bir ortamda e-işletme politikalarını

uyarlamak: Go Dijital inisiyatifinden alınan dersler ve gelecekteki sorunlar" konulu Komisyon Tebliğinden bahsedilebilir.

29. "Girişimcilik 2020" Eylem Planı, 2020'ye kadarki dönemde politikanın zeminini ve öncelikli temel sektörlerde gelişimin yollarını ortaya koymaktadır. Program beş bölüm üzerinden yapılandırılmış olup, bunların her biri dijital girişimciliği etkileyen temel faktörleri tanımlamaktadır. Komisyon beş bölüm üzerinden yapılandırılan bir strateji ile bu yaklaşımın hayata geçirilmesi ve uygulanması amacıyla çalışmayı öngörmektedir.
30. Avrupa Komisyonu, ayrıca, Avrupa'da dijital ekonominin rekabet gücüyle ilgili bazı başka konular üzerinde de çalışmaktadır: kurumlar arasında para akışını hızlandırmak, baskı ve posta masraflarını kıstak ve belge depolama maliyetini azaltmak gibi amaçlarla kurumlar arasında ödeme bilgilerinin ve faturaların (e-fatura) elektronik dolaşımına geçişi teşvik etmek; bilgi ve iletişim teknolojilerinin şartname ve özelliklerini bir örnek hale getirmek ve işletmeler arasında işbirliği fırsatlarını azamiye çıkarmak amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) standardizasyonu; sanayide ve ekonominin diğer sektörlerinde dijital teknolojilerin etkin kullanımına yönelik olarak gereken yeteneklerin geliştirilmesi ve eğitim. AB'de rekabet gücü, inovasyon ve istihdam yaratma giderek artan bir oranda yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımıyla ivme kazanmaktadır.

IV. KEİ ÜYE DEVLETLERİNDE DİJİTAL EKONOMİ

31. Geride kalan on yıllık dönemde birçok ülke "tek dijital gündem" geliştirme, yani devletler arası düzeyde dijitalleşme süreçlerini düzenlemeye yönelik ortaklaşa etkin çözüm ve mekanizma arayışı yönünde çaba göstermiştir. Aynı zamanda, liderleri uzun vadeli bir hedef olarak Avrupa'da tek bir dijital pazar oluşturma konusunda kararlılık gösteren Avrupa Birliği, bu yönde harekette açık bir biçimde başı çekmektedir.
32. Böylesi bir ortak stratejiyi geliştirme ihtiyacı ilk kez Ekim 2015'te Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker tarafından resmi bir açıklamada dile getirilmiştir. 2010'da, daha genel kapsamlı bir strateji olan "Avrupa 2020" çerçevesinde AB ülkeleri, Avrupa Genelinde internet ekonomisinin büyümesini canlandırmaya odaklanan "Dijital Avrupa" özel inisiyatifine start vermiştir. Yine 2010'da, AB üyesi ülkelerde Avrupa ekonomisinin dijital sektörlerinin daha da geliştirilmesi ve dijital inovasyonu canlandırmaya yönelik tedbirlerle ilgili olarak uygulanması gereken ortak yaklaşımların geliştirilmesi ve önceliklerin belirlenmesini öngören "Avrupa Dijital Gündemi" hazırlanmıştır. Nisan 2016'da Avrupa Komisyonu "Avrupa'da Sanayinin Dijitalleştirilmesi" genel başlığı altında Avrupa'da sanayi ve hizmetlerin daha da dijital bir niteliğe kavuşturulmasını destekleyecek yeni bir dizi araç ve mekanizmayı ortaya koyan yeni ve kapsamlı bir inisiyatife start vermiştir.
33. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) Ortak bir Dijital Pazarın Geliştirilmesi Stratejisini kabul etmiştir. Trans-Pasifik Ortaklık (TPP) anlaşması çerçevesinde de telekomünikasyon ve e-ticaret alanında devletler arasında özel anlaşmalar geliştirilmiştir. 2015'te ASEAN ülkeleri bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik ortak bir Master Plan üzerinde mutabakata varmıştır. 2016'da gerçekleşen G20 toplantısında Dijital Ekonomi Alanında Gelişme ve İşbirliği Programı kabul edilmiştir. 2016'da, Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU) üyelerinin devlet başkanları 2025'e kadarki dönem için EAEU'nun dijital gündemine dair Beyannameye imza atmıştır.
34. KEİ üye devletlerindeki dijital teknolojilerin gelişimi, bilgi sektörünün rekabet gücünü artırmak ve ülke ekonomisinin modernizasyonunu sağlamak amacıyla küresel piyasalarda bilgi ve iletişim hizmetlerinin rolünü güçlendirmek ve bilgi hizmetlerini üretip ihraç eden yerel işletme ve şirketleri desteklemek gibi faktörlere dayanmaktadır. KEİ üye devletlerindeki hükûmetler ve devlet kurumları, toplumun bilgi temeline dayanmasının ve dijital teknolojilerin

geliştirilmesinin uzun vadeli ekonomik büyümeyi belirlemedeki öneminin farkındalığıyla, devlet politikasının temel yönelimlerinden biri olarak dijital ekonominin gelişiminde aktif bir rol üstlenmektedirler.

35. Dijital ekonominin gelişmesiyle birçok ülkedeki mevcut vergilendirme sistemi artık büyük şirketlerin vergiden kaçırması ve vergi ödemelerinde eksiklik riskini önleyemez hale gelmiş, ve bu da ekonominin bir bütün olarak gelişimi bağlamında olumsuz bir sonuç doğurmuştur. Bu bağlamda KEİ üye devletlerinde vergi sistemini geliştirmek elzem olmuştur.
36. Mevcut tabloda dijital ekonominin gelişimi, **Ermenistan** ekonomisinde rekabet gücü ve üretkenliği artıran başlıca etkenlerden bir konumundadır. Ermenistan'da dijital ekonominin gelişmesine katkıda bulunur mahiyette ülkenin teknoloji ve inovasyon alanındaki gelişiminin temel yönelimleri Ermenistan Cumhuriyetinin 2017-2022 dönemine ilişkin Hükümet Programında ortaya konulmaktadır.
37. Ermenistan'da dijital dönüşüme yönelik bir stratejinin yanında inovasyon sektörünün gelişimini amaçlayan stratejiler geliştirme yönünde çalışmalar sürdürülmekte olup, bu bağlamda Avrasya Ekonomik Birliği ve Avrupa Birliğinin yanı sıra dijital ve inovasyona dayalı bir ekonominin geliştirilmesine öncelik verilen diğer ülkelerdeki gelişim süreçleri ile uyumlu ilerlemeler kaydedilmektedir. Bu aşamada eğitim sistemini modernize etmek ve son derece yetkin uzmanlar eğitmek amacına yönelik çağdaş bir altyapı oluşturulmuş olup, önde gelen teknoloji firmalarıyla işbirliği esasında eğitim programları uygulanmaktadır. (National Instruments ile birlikte kurulan) Ermenistan Ulusal Mühendislik Laboratuvarı, Microsoft İnovasyon Merkezi, IBM Yenilikçi Teknoloji ve Çözümler Merkezi, ve Gümrü ve Vanadzor kentlerinde modern yenilikçi altyapılarla donatılmış teknoloji merkezleri başta olmak üzere bir dizi eğitim merkezi ve laboratuvar kurulmuştur.
38. 2013'ten bu yana "Granatus Ventures" adlı girişim sermayesi fonu Ermenistan'da faaliyet göstermekte ve teknoloji alanındaki yeni şirketlerin sağlık hizmetleri, bilgi ve telekomünikasyon teknolojileri, mühendislik, malzeme bilimi ve çevre dostu teknolojiler alanlarındaki yenilikçi fikirlerine finansman sağlamaktadır. 2017'den bu yana "SmartGate" girişim sermayesi fonu da Ermenistan'da faaliyet göstermektedir. Yenilikçi start-up firmaları ortaya çıkarmak ve akabinde yenilikçi fikirlerini hayata geçirmeleri için bunlara kaynak sağlamak amacıyla yarışmalar düzenlenmektedir. 2014'te Ermenistan Cumhuriyeti Parlamentosu, bilgi teknolojileri alanındaki start-up firmalara %20 kurumlar vergisi ödemesinden istisna tanıyan "Bilgi Teknolojileri alanında Devlet Desteği" hakkında Kanunu kabul etmiştir. Bunun yanında bilgi teknolojileri alanındaki start-up firmaların çalışanlarına da gelir vergisi %10 gibi indirimli bir oranda uygulanmaktadır. Bu kanunun kabulüyle ülkede kurulan start-up firma sayısında büyük bir artış sağlanmıştır. Bunun yanında 2017'de, başlıca amacı Ermenistan'da start-up ekosisteminin gelişimini teşvik etmek olan "Ermenistan Start-up Akademisi" kurulmuştur.
39. Ermenistan ayrıca AB Üyesi Ülkeler ile Doğu Ortaklığı ülkeleri arasındaki Dijital Piyasayı Uyumlaştırma (HDM) inisiyatifine de katılmaktadır. Özellikle 2015'te Lüksemburg'da ve 2017'de Tallinn'de kabul edilen Dijital Ekonomi Deklarasyonları çerçevesinde dijital beceriler, e-ticaret, e-sağlık, siber güvenlik, BİT alanında inovasyon ve telekomünikasyon alanlarında işbirliği bağlamında ortak çalışmalar yürütülmektedir.
40. **Azerbaycan'da** dijital bir ekonomiye geçişi sağlamak amacıyla gereken çalışmalar yürütülmüştür. Devlet kurumlarının bilgi sistemleri arasında bilgi alışverişini sağlamak üzere bir altyapı oluşturulmuş, ülkenin vatandaşlarına sanal dünyayı kullanarak nitel açıdan yeni bir formatta hizmetler sunmak üzere "e-devlet" portalı geliştirilmiş, devlet kurumlarında modern teknolojilerin sunduğu imkânlar ve yüksek düzeyde bilgiye dayalı çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu yönde hayata geçirilen uygulamalardan biri Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından yayınlanan 22 Şubat 2017 tarihli "Azerbaycan Cumhuriyetinin Dijital Ticaret

Merkezi olarak konumunu güçlendirmeye ve dış ticaret operasyonlarının kapsamını genişletmeye yönelik ek tedbirler” konulu Kararnameye dayanarak “Azerbaycan Dijital Ticaret Merkezinin” kurulmasıdır. Azerbaycan Dijital Ticaret Merkezi, İktisadi İslahatların Tahlili ve Anlatılması Merkezi tarafından işletilmektedir.

41. 6 Aralık 2016 tarih ve 138 sayılı Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile onaylanan Azerbaycan Cumhuriyetinde İletişim ve Yüksek Teknolojinin Geliştirilmesi Stratejik Yol Haritasının Eylem Planı, “geniş bant altyapısının kapsama alanını genişletme yaklaşımını belirleme”, “uluslararası ağ geçitlerine erişim sağlama ve talebe uygun biçimde uluslararası kanalların hızını artırma”, “dijital ödemelerin kapsamını genişletme” ve “geniş bant ağın kullanımını artırmanın diğer yollarını değerlendirme” de dâhil olmak üzere dijital ekonominin geliştirilmesine ilişkin bir dizi öncelik alanı belirlemiş olup, bu tedbirlerin ilgili kurumların da katılımıyla uygulanması görevi Ulaştırma, İletişim ve Yüksek Teknoloji Bakanlığına verilmiştir.
42. Ayrıca yine Eylem Planı çerçevesinde “iş alanında teknolojilerin daha geniş kapsamlı uygulamasını inceleme çalışma grubunun oluşturulması” ve “işletmelerin dijital girişimciliğe geçişinin teşviki” gibi tedbirlerle, “Dijital Genişleme” çerçevesinde “Azerbaycan Cumhuriyetinde Dijital Ödemelerin Kapsamını Genişletmeye Yönelik Devlet Programı 2018-2021” taslağı hazırlanacaktır.
43. Halen, Stratejik Yol Haritası uyarınca işle ilgili alanlarda teknolojilerin kullanım kapsamını genişletmek ve işletmelerin dijital ortama geçişi bağlamında uluslararası iyi örnekleri incelemek amacıyla bir çalışma yürütülmektedir.
44. Halen **Bulgaristan** mevcut programın devamı niteliğindeki “Dijital Bulgaristan 2020” Milli Programının koordinasyonu süreci içerisinde. Söz konusu program bugüne kadar elde edilen başarıları dikkate alarak, Avrupa’nın yeni stratejik ve programa yönelik kılavuzlarının ışığında 2016-2020 döneminde toplumun tümünü kapsayan bir dijital büyüme bağlamında akıllı, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamaktadır. BİT’nin geniş kapsamlı uygulaması için gereken ortamı, ulusal altyapıyı, yeni nesil işletmelerle vatandaşlar için yenilikçi hizmetleri ve bir örnek standartları oluşturmak ve üst düzey ağ ve bilgi güvenliği kazanımlarıyla birlikte çalışabilirliği sağlamak yoluyla iktisadi ve sosyal yaşamın tüm alanlarında modernizasyonu ve akıllı bilgi teknolojisi çözümlerinin yaygın biçimde uygulamaya konmasını hedeflemektedir. Başlıca stratejik önceliklerini hayata geçirmek bağlamında çeşitli bakanlıkların sorumluluk alanında bir dizi hedef, tedbir ve aktivite belirlemektedir. Program aslında Avrupa Komisyonu tarafından 2010’da kabul edilen ve Avrupa Dijital Ajandası (DAE) olarak da bilinen Avrupa’da Dijital Teknoloji Programına bir yanıt olarak geliştirilmiş ve uygulamaya konmuştur.
45. “Dijital Bulgaristan 2020” Milli Programı, AB ekonomisini gelecek on yılın güçlüklerine hazırlamak ve bunu yaparken de Avrupa Birliği için tek bir dijital pazar oluşturmaya odaklanmak amacını güden akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi getirecek Avrupa 2020 Stratejisi çerçevesinde uygulamaya konulan başlıca yedi politika inisiyatifinden biridir. Bulgaristan’da BİT’nin geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik siyasi çerçeve, AB’nin temel stratejik planlama belgeleri olan “Avrupa 2020” ve özellikle de “Avrupa Dijital Ajandası” ile aynı doğrultudaki başlıca ulusal stratejik planlama ve program belgelerinde ortaya konmuştur. BİT’nin, toplumun tam anlamıyla bilgi ve elektronik iletişime dayalı bir yapıya kavuşturulması sürecinin ortaya çıkması ve ilerlemesine katkıda bulunan beşeri faaliyetlerin farklı alanlarında uygulamaya konmasına yönelik tedbirler de Bulgaristan Cumhuriyetinde Akıllı Uzmanlaşmaya Yönelik İnovasyon Stratejisi (2014-2020), Devlette Bulut Teknolojilerinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Strateji, Siber Güvenlik Stratejisi, E-Arşivleme Stratejisi (2014-2020) Taslağı vs. gibi strateji belgelerinde ortaya konulmuştur. BİT alanında bugün yürürlükte olan mevzuat deyince akla Elektronik İletişim Kanunu, Elektronik Yönetişim Kanunu, Elektronik Belge ve

Elektronik İmza Kanunu, *Ticari Sicil Kanunu*, E-Ticaret Kanunu, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve bir dizi başka kanunla diğer özel kanunların çeşitli hükümleri gelmektedir. BİT alanındaki kuralların ayrıntılarını düzenleyen bir dizi tüzük de bulunmaktadır. “Dijital Bulgaristan 2015” Milli Programının uygulanmasında Avrupa’daki yasal çerçevenin aktarım ve uygulaması boyutunda ciddi ilerleme kaydedilmiş olup, bir dizi yönerge tümüyle Bulgaristan mevzuatına aktarılmıştır. Kalanlarının da aktarım süreci devam etmektedir. Program 2016-2020 döneminde güncellenecektir.

46. **Yunanistan**’da hükümet, büyük ölçüde uzmanlık gerektiren alanlar başta olmak üzere BİT’i ekonomiye yeniden start vermenin ve kalkınmanın anahtarı ve istihdamı canlandırmanın yolu, daha etkili ve verimli bir Kamu İdaresi tesis etmede hızlandırıcı bir etken, ve vatandaşların yaşam kalitesini artıran ve sosyal bağıntıyı güçlendiren bir araç olarak görmektedir.
47. Yunanistan’ın Milli Dijital Stratejisi (MDS) şu alanlarda çaba gösterileceğini belirtmektedir: yeni nesil geniş bant hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kapsamının derinleştirilmesi, önemli reform çalışmalarını desteklemede BİT’lerden yararlanılması, Yunan ekonomisinin sektörleri/temel direkleri bağlamında kurumların dijital dönüşümünün desteklenmesi, ve BİT sektörünün ekonominin uluslararası boyutta rekabetçi bir sektörü olarak geliştirilmesi.
48. Ülke için gereken yeni nesil geniş bant altyapısı ve ağlarının uygulamaya konulması. Bu bağlamda özellikle dikkat çeken hedefler arasında sosyo-ekonomik açıdan yoğunluk arz eden belli başlı alanların tümünde Gigabit bağlantı, en az 100 Mbps internet erişim hızı, tüm kentsel alanlarda ve başlıca yollarda kesintisiz 5G kapsama sayılabilir.
49. Yunanistan’da işletmelerin ve ekonominin işleyişini dijital zemine taşımanın faydaları ekonominin tüm sektörleri açısından genel önem arz etmektedir, zira bu yolla yeni pazarlara erişim sağlayıp hedef kitleyi genişletmek, üretim maliyetlerini azaltarak rekabet gücünü artırmak, sunulan ürün ve hizmetleri çeşitlendirmek, açık ve bağlantılara dayalı bir piyasada fırsatları fark etmek, üretim süreçlerinin tüm aşamalarında inovasyonun hızla benimsenmesi için gereken koşulları oluşturmak gibi faydalar sağlanacaktır.
50. Planlanan müdahalelerin ekonomi ve toplumda muhtemel en iyi sonuçları getirebilmesi için ekonominin (kendisi ayrı bir müdahale alanı olan BİT sektörü dışında) aşağıdaki sektörlerle/temel direklerine odaklanmaları gerekmektedir: Tarım-Gıda - Gıda Sektörü / Enerji / Tedarik Zinciri - Ulaştırma / Kültür ve Yaratıcı Sektörler / Çevre / Turizm / Sağlık - Tıp / Malzeme - inşaat.
51. Yunanistan hem “7. Çerçeve Programı” (FP7) hem de “Ufuk 2020” kapsamında BİT için öngörülen RTD Çerçeve Programlarından sağlanan finansman bağlamında önemli bir konumdadır. Girişimciliği hayata geçirmeye yönelik uygulamalı araştırmaların Yunanistan’da BİT sektörünün gelişimi bağlamında daha doğrudan faydalar getireceği beklenmektedir.
52. BİT alanında inovasyon, ekonominin diğer sektörleri / temel direklerinde (BİT’nin ötesinde) değer yaratacak destekleyici bir araç olmaya odaklanmalı ve böylece şu hedeflere ulaşmaya yardımcı olmalıdır: Ekonominin öncelikli sektörlerinde gelişme sağlamak için uzmanlaşmış BİT hizmetlerinin teminine hız vermek. Kurum içi bir test ortamının yanı sıra sonraki aşamada dışarı yönde büyüme için ciddi fırsatlar yaratacak uzmanlaşmış yenilikçi ürünler için ilk etapta talep oluşturacak BİT ekosistemlerini ortaya koymak.
53. Dijital ekonomiyi hayata geçirmek ve özellikle de bilgi toplumu teknolojilerini uygulamak amacıyla, **Moldova Cumhuriyeti**, 31 Ekim 2013 tarih ve 857 sayılı Hükümet Kararnamesini kabul etmiş ve “Dijital Moldova 2020” Bilgi Toplumunun Geliştirilmesi Milli Stratejisini ve aşağıda belirtilen diğer kanun ve düzenlemeleri uygulamaya koymuştur: Elektronik İletişim Kanunu (135/2017 sayılı kanunla değişik 15.11.2007 tarih ve 241 sayılı Kanun), Ödeme hizmetleri ve elektronik para kanunu (18.5.2012 tarih ve 114 sayılı Kanun) Elektronik Ticaret Kanunu (59/2017 sayılı kanunla değişik 22.7.2004 tarih ve 284 sayılı Kanun), Elektronik İmza

ve Elektronik Belge Kanunu (29.5.2014 tarih ve 91 sayılı Kanun), Bilgi Teknolojisi Sektörünün Rekabet Gücünü Artırma Stratejisi 2015-2021 (14.5.2015 tarih ve 254 sayılı Hükümet Kararnamesi), Moldova Cumhuriyetinde "112 *Tek Numaradan Ulusal Acil Çağrı Hizmeti* " uygulamasına geçiş programı (3.3.2016 tarih ve 241 sayılı Hükümet Kararnamesi), Moldova Cumhuriyeti Milli Siber Güvenlik Programı 2016-2020 (29.10.2015 tarih ve 811 sayılı Hükümet Kararnamesi), Analog karasal televizyon yayınından dijital karasal televizyon yayınına geçiş programı (8.5.2015 tarih ve 240 sayılı Hükümet Kararnamesi), Radyo Frekans Spektrumu Yönetimi Programı 2013-2020 (11.2.2013 tarih ve 116 sayılı Hükümet Kararnamesi), Açık Devlet Veri İlkeleri Konsepti (25.8.2014 tarih ve 700 sayılı Hükümet Kararnamesi), *Teknolojide Modernleşme Sürecinin Yönetişimi Stratejik Programı (e-Dönüşüm)* (20.9.2011 tarih ve 710 sayılı Hükümet Kararnamesi). 21.4.2016 tarih ve 77 sayılı Bilgi Teknolojisi Parklarına ilişkin Kanunla ilgili mevzuatın uyumlu hale getirilmesi süreci tamamlanmış olup Bilgi Teknolojisi parklarının kurulması ve işletilmesine yönelik mekanizmalar tam anlamıyla hayata geçirilmiştir. Vergilendirme, sosyal güvenlik ve zorunlu sağlık sigortası alanındaki mevzuatta da bilgi teknolojisi işletmelerinin yönetim ve işleyişini basitleştirmek, satış gelirleri üzerinden sadece %7'lik tek bir vergi uygulamak, ve Bilgi Teknolojisi parklarının sanal sakinleri olarak faaliyet göstermeye olanak tanımak amaçlı düzenlemeler getirilmiştir. 27 Ekim 2017'de Moldova Cumhuriyetinden 15 bilgi teknolojisi firması Ekonomi ve Altyapı Bakanlığına "Moldova Bilgi Teknolojisi Parkı" adıyla ilk bilgi teknolojisi parkının kurulması yönünde başvuruda bulunmuştur. Bilgi Teknolojisi Parkının kurulmasına yönelik Hükümet Kararnamesi ve ekleri ("Moldova Bilgi Teknolojisi Parkının" teşkilat, faaliyet ve idaresine ilişkin yönetmelik, Bilgi Teknolojisi Parkının sakinlerinin tesciline ilişkin yönetmelik) halen Başbakanlıkta değerlendirilmektedir.

54. Moldova Cumhuriyetinde Bilgi Toplumunu geliştirmek amacıyla "Dijital Moldova 2020" Bilgi Toplumunun Gelişimi Milli Stratejisi hazırlanmıştır (31 Ekim 2013 tarih ve 857 sayılı Hükümet Kararnamesiyle kabul edilmiştir). Strateji, "Dijital dünyada güvenlik ve güven düzeyini artırmaya yönelik koşulları ortaya koyma" hedefi de dâhil olmak üzere Moldova Cumhuriyetinde Bilgi Toplumunun geliştirilmesine ilişkin karmaşık vizyon ve hedeflerin çerçevesini çizmekte ve bir dizi engel belirleyerek bunları aşmada ihtiyaç duyulan çözüm önerilerini ortaya koymaktadır.
55. Stratejinin uygulanmasına yönelik Eylem Planı kapsamında, yetkili tüm kurumlarla birlikte hazırlanan ve Hükümetçe onaylanan (29.10.2015 tarih ve 811 sayılı Hükümet Kararnamesi) "Moldova Cumhuriyeti Milli Siber Güvenlik Programı 2016-2020" gibi somut adımlar yer almaktadır. Programın başlıca amacı Moldova Cumhuriyetinde bir siber güvenlik yönetim sistemini oluşturmak ve uygulamaktır.
56. **Romanya** Hükümeti, 245/2015 sayılı Hükümet Kararnamesi ile Romanya Dijital Gündemi 2020'ye yönelik Milli Stratejiyi onaylamıştır. Söz konusu belge, Avrupa Stratejisi 2020'nin önde gelen yedi inisiyatifinden biri olan Avrupa Dijital Gündeminin unsurlarını içermekte ve ülkedeki duruma uyarlamaktadır. Dijital Gündem bilgi ve iletişim teknolojisinin (BİT) kullanımının Avrupa 2020 hedeflerine ulaşmada oynaması gereken önemli rolü tanımlamaktadır.
57. Dijital Gündem Milli Stratejisi dört hareket alanı belirlemektedir: e-Devlet, Birlikte İşlerlik, Siber Güvenlik, Bulut Bilişim ve Sosyal Medya (idarenin modernizasyonu yoluyla Romanya'da kamu sektöründe verimliliği artırmaya ve maliyetleri azaltmaya yönelik); eğitim, kültür ve sağlık alanında BİT (sektör düzeyinde bu teknolojileri desteklemeye yönelik); e-ticaret, araştırma, geliştirme ve BİT alanında inovasyonlarda CT (Romanya'nın bölgesel rekabet avantajlarını değerlendirmeye ve özel sektörde büyümeyi desteklemeye yönelik); Geniş bant ve dijital altyapı hizmetleri (sosyal kapsamayı sağlamaya yönelik). Romanya'da BİT sektöründe stratejik vizyonun tam anlamıyla uygulanması yaklaşık 2,4 milyar Avro düzeyinde bir toplam yatırımı doğuracaktır. 2014-2020 döneminde bu değişimin ekonomi üzerindeki doğrudan ve

dolaylı etkisi %13'lük bir GSYİH büyümesi, %11 istihdam artışı, ve idari giderlerde %12 azalma olarak kendisini gösterecektir. Stratejiyle ortaya konulan somut tedbirler vatandaşlar ve kurumlar için elektronik kamu hizmetlerine erişim sağlamak (e-devlet hizmetleri), yüksek hızlı elektronik geniş bant iletişim ağlarının kapsama alanını genişleterek internete erişimi geliştirmek, artan internet kullanımı, e-ticaretin teşviki, sınır-aşırı elektronik kamu hizmetlerinin sayısının artışı, eğitim, sağlık ve kültür alanlarında BİT altyapısının geliştirilmesi ve dijital içeriğin güçlendirilmesi, alanda araştırma, geliştirme ve inovasyonu desteklemek suretiyle BİT sektöründe büyümeyi desteklemek gibi sonuçlar doğuracaktır.

58. Strateji aynı zamanda 2020 itibarıyla Romanya'da şu rakamlara ulaşılmasını sağlayacaktır: insanların en az %35'i e-devlet sistemini kullanır olacaktır; vatandaşların en az %60'ı interneti düzenli olarak kullanır olacaktır; vatandaşların en az %30'u internetten alışveriş yapar olacaktır; geniş bant iletişim ağlarının (30 Mbps'nin üzerinde hızlar) kapsama alanı en az %80'e ulaşacaktır.
59. Bilgi ve telekomünikasyon teknolojileri **Rus** ekonomisinin en dinamik biçimde gelişen sektörlerinden biridir. Dijital ekonomideki büyüme oranı 2011-2015 döneminde %59'a ulaşmıştır (Rusya'nın GSYİH büyümesi %7). Söz konusu dönemde Rusya'da dijital ekonomi toplam GSYİH büyümesinin %24'ünü sağlamıştır. Son yıllarda Rusya dijital girişimcilik alanında ciddi ilerleme kaydetmiştir. Halen 6 binden fazla ticari ve 6 federal elektronik işlem platformu bulunmaktadır. Elektronik işlemlere taraf olan firmaların sayısının yaklaşık 1,2 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. 2017'nin ilk çeyreğinde Rusya'da e-ticaretin hacmi %14 artarak 240 milyar RUB olurken sınır aşırı ticaret hacmi %26 artarak 89 milyar RUB düzeyine ulaşmıştır. Rusya'daki internet ekonomisine bakıldığında 2,3 milyon kişinin bu alanda istihdam edildiği görülmektedir (2013'te 1,1 milyon kişi).
60. 2017'de Rusya'da bilgi teknolojilerini geliştirme alanını düzenleyen iki temel belge kabul edilmiştir: Rusya Federasyonunda Bilim Toplumunu Geliştirme Stratejisi 2017-2030, ve Rusya Federasyonu Dijital Ekonomi Programı. Programın amacı Rusya Federasyonunda, dijital formattaki verinin sosyo-ekonomik faaliyetlerin tüm alanlarında temel bir etken rolünü üstlendiği dijital ekonominin geliştirilmesi için gereken koşulları yaratmak, böylelikle ülkenin rekabet gücünü ve yaşam kalitesini artırırken ekonomik büyüme ve ulusal egemenliği de güvence altına almaktır.
61. Bu program şu temel yönelimleri kapsamaktadır: düzenleyici çerçeve kontrolü, personel ve eğitim, araştırma yetkinliklerinin ve teknolojik zemin çalışmalarının hazırlanması, bilgi altyapısı ve bilgi güvenliği.
62. Programın başlıca yönelimlerinden biri, finans sektörü de dâhil olmak üzere Rus ekonomisinde dijital teknolojilerin kullanılması gayesiyle düzenleyici ortamı oluşturmaya yönelik olarak çalışmaların genel çerçevesini oluşturan "Düzenleyici Çerçeve Politikasıdır". 2018-2019 döneminde Rusya Federasyonunda dijital ekonominin gelişiminin hukuki zeminini oluşturan 50'den fazla kanun tasarısının değerlendirilerek kabul edilmesi planlanmaktadır.
63. Rusya'da resmi internet portalında (gosuslugi.ru) sunulan kamu hizmetlerinin listesi günden güne uzamaktadır. 2017'de 207 yeni federal hizmet bu listeye alınmıştır. Halen 968 federal devlet hizmeti bu portal üzerinden sunulmaktadır. 2017'de internet portalı üzerinden 1,3 milyar devlet hizmeti verilmiştir (2016'daki rakamın üç katı). Devlet hizmetleri verilen internet portalının kayıtlı kullanıcı sayısı 2017'de 65 milyon rakamına ulaşmıştır. Tablonun geneline bakıldığında kullanıcı sayısının 2012'den bu yana neredeyse 20 kat arttığı söylenebilir (2012'de 3,6 milyon kişi kayıtlıydı). İnternet kullanıcılarınca 2017'de yapılan ödemelerin hacmi (2016'ya kıyasla) dört katına çıkarak 30,3 milyar ruble rakamına ulaşmıştır (2016'da 8,1 milyar ruble, 2015'te 2,9 milyar ruble, 2014'te 780 milyon ruble).

64. **Sırbistan Cumhuriyeti** Milli Meclisi, 2017'de, Elektronik Belge, Elektronik Kimlik ve Elektronik Doğrulama Hizmetleri Kanununu (94/17 sayılı Sırbistan Cumhuriyeti Resmi Gazetesi) kabul etmiştir. Kanun elektronik belgeleri kağıt tabanlı belgelerle eşdeğer kılmakta ve e-imza ve zaman damgasının yanında elektronik işletmelerde yeni ve yetkin doğrulama hizmetleri (e-damga, elektronik teslimat, e-belgelerin depolanması ve internet sitelerinin doğrulanması) öngörmektedir. Kanun, ayrıca, yalnızca mobil bir cihaz ve veri doğrulama yoluyla yetkili elektronik imza kullanımını mümkün kılan bulut tabanlı yetkili imza hizmetlerinin de önünü açmaktadır. Kanunla elektronik işlemlerde kimlik tespitine yönelik olarak elektronik kimlik sistemlerinde üç güvenilirlik düzeyi (temel, orta ve yüksek) öngörülmektedir.
65. Kanun, bu konularda müktesebatla neredeyse tam uyum içindedir. Kanunun uygulanmasının vatandaşlar, ekonomi ve devlet açısından birçok fayda getirmesi, işlerin daha hızlı ve etkili yürütülmesini, maliyetlerin düşmesini, ve elektronik ortamda kamu hizmetlerine daha kolay erişilebilmesini sağlaması beklenmektedir. Sırbistan Cumhuriyetinde dijital ekonominin gelişiminin önkoşulları boyutunda sürekli olarak gelişme kaydedilmektedir. Bu durum özellikle internet, bilgisayar ve geniş bant internet bağlantısı kullanım oranındaki artışta kendisini göstermektedir. Ancak yine de e-ticaret ve bulut hizmetleri alanları başta olmak üzere daha kaydedilecek çok mesafe vardır.
66. Henüz hazırlanma aşamasında olan yeni Ticaret Kanunu da e-ticaret alanında düzenlemeler getirecek ve bu alanda daha hızlı bir ilerlemeye katkıda bulunacaktır. Dahası, Elektronik Belge, Elektronik Kimlik ve Elektronik Doğrulama Hizmetleri Kanununun kabulü ve E-Devlet Kanun Taslağının hazırlanması ışığında kamu yönetiminde e-hizmetlerin kullanımında artış beklenmektedir. Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti, Kasım 2016'da, Bilgi Teknolojileri Sektörünün Geliştirilmesi Stratejisi 2017-2020 metnini kabul etmiştir. Bunu yaparak çeşitli stratejik öncelikler belirlemiş bulunmaktadır: 1) bilgi teknolojileri alanında başarılı kuruluş ve ürünlerin geliştirilmesi; 2) bilgi teknolojileri sektörünün gelişmesine uygun idari ortamın geliştirilmesi; 3) insan kaynakları yeteneklerinin artırılması; 4) bilgi teknolojilerini kullanmak suretiyle tüm iktisadi faaliyetlerde işleyişin modernleştirilmesi.
67. Artan internet ve mobil iletişim teknolojilerinin kullanımı, **Türkiye'de** elektronik ticareti olumlu yönde etkilemektedir. Bankalararası Kart Merkezi (BKM) verilerine göre e-ticaret hacmine ilişkin önemli bir gösterge olan internet üzerinden gerçekleşen kartlı ödeme tutarı 2017 yılı Eylül ayı itibarıyla 72,7 milyar TL'ye ulaşmış bulunmaktadır. E-ticarete ilişkin 2018 yılı hedefi 170 milyar TL olarak öngörülmüşken, 2023 yılında ise 350 milyar TL'lik bir büyüklüğe ulaşılması beklenmektedir. Bununla birlikte genç ve dinamik bir nüfusa sahip Türkiye'de, TÜİK verilerine göre 2016 yılında %61,2 olarak gerçekleşen bilgisayar ve internet kullanım oranı, 2017 yılında %66,8'e yükselmiştir. Diğer taraftan, internet üzerinden kişisel kullanım amacıyla mal veya hizmet siparişi veren ya da satın alan bireylerin oranı ise % 24,9 olmuştur.
68. Türkiye'de e-ticareti düzenleyen ve yasal çerçevesini çizen ilk düzenleme olan E-Ticaretin Düzenlenmesine ilişkin 6563 sayılı Kanun 1 Mayıs 2015'te yürürlüğe girmiştir. Ayrıca söz konusu Kanuna dayanarak Ticari İletişim ve Ticari Elektronik Mesajlar Yönetmeliği ve Elektronik Ticaret Hizmet Sağlayıcıları ve Aracılık Hizmetleri Sağlayıcıları Yönetmeliği çıkarılmıştır.
69. Türkiye'de elektronik ticaretin gelişimine ilişkin çalışmalar yapılması ve gerekli tedbirlerin alınmasını teminen elektronik ticarete ilişkin hususlara gerek Hükümet Programında gerekse strateji eylem planlarında yer verilmiştir. Bu çerçevede 24.05.2016 tarihinde yayınlanan 65'inci Hükümet programında elektronik ticarete yönelik olarak; "Girişimcilerin yurtdışı pazarlara açılması amacıyla elektronik ticaret hizmetlerinin geliştirilmesinin sağlanacağı, elektronik ticaretin geliştirilmesi amacıyla mevzuat çalışmalarının tamamlanacağı" ve "Elektronik ticaretin gelişimini teşvik edileceği ve e-Ticaret siteleri için güven damgası sistemini hayata

geçirileceği” eylemleri yer almaktadır. Ayrıca, 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı, Kalkınma Bakanlığının koordinasyonunda ilgili kurum ve kuruluşların katkısı ile hazırlanmış, Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 6 Mart 2015 tarihli Resmi Gazete'nin mükerrer sayısında yayımlanarak uygulamaya konulmuştur. Kalkınma Bakanlığının sorumlu kuruluş olarak belirlendiği eylemler “E-ticaret Siteleri için Güven Damgası Sisteminin Oluşturulması”, “E-Ticaret İzleme ve Değerlendirme Sistemi Oluşturulması” ve “E-ticaret Mevzuatının Tamamlanması“ eylemleridir. Bakanlığın ilgili kuruluş olarak belirlendiği eylemler ise “İnternet Girişimciliği Destek Merkezi Oluşturulması” ve “e-İhracat Stratejisi Oluşturulması” eylemleridir.

70. **Ukrayna** dijital ekonomi alanında gerek ikili düzeyde, gerekse de Doğu Ortaklığı (EaP) programına katılan diğer ülkelerin yanında Dijital Topluluk (DC) inisiyatifine devlet olarak katılım çerçevesinde AB ile işbirliği içerisindedir. Ukrayna'nın AB ile dijital ekonomi alanında işbirliğine katılımına yönelik resmi davet AB'nin Dijital Ekonomi ve Toplumdan Sorumlu Komisyon Üyesi G. Oettinger'in 25-26 Temmuz 2016'da Ukrayna'ya yaptığı ziyarette iletilmiştir.
71. AB ile EaP ülkeleri arasında DC çerçevesinde işbirliği ve diyalog öngörülen başlıca alanlar mobil iletişim ve sabit bir yüksek hızlı geniş bant internet altyapısı üzerinden veri iletimini de içeren dijital iletişim altyapısı; sesli-görsel uygulamalarda dijital teknolojilerin kullanımı; elektronik gümrük ve vergilendirme gibi alanlarda e-yönetim; e-ticaret; e-sağlık; mobil iletişimde hatların yurt dışında kullanımına ilişkin ücret tarifelerinin uyumlu hale getirilmesi ve siber güvenlik konularını kapsamaktadır.
72. Ukrayna inovasyon alanında reform ve faaliyetlere ilişkin süreci ve AB'nin öncelikleri ışığında Tek Dijital Pazarın kurulması ve Orta Avrupa İniyatifini kapsamında dijital alanda kaydedilen ilerlemeleri koordine etmek arzusunda. Bu amaçla, AB'nin Tek Dijital Pazarının kurulmasına yönelik dijital teknoloji ve trendler Ukrayna'da "Dijital Ukrayna 2020" Stratejisi ile, bunun uygulanmasına yönelik olarak Ukrayna İktisadi Kalkınma ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanarak Ukrayna Hükûmetince 18 Aralık 2016'da onaylanan Eylem Planı gibi hükûmet programı metinlerinde dikkate alınmıştır.
73. "Dijital Ukrayna 2020" Stratejisi ve DC ışığında Ukrayna ve AB arasında işbirliğinde öncelik verilmesi gereken konuların (toplamda 22 konu) daha ayrıntılı bir listesine, Ukrayna'nın Birinci Başbakan Yardımcısı ve İktisadi Kalkınma ve Ticaret Bakanı S.I. Kubiv'in AB'nin Tek Dijital Pazarını ele alan Avrupa Komisyonunun Başkan Yardımcısı A. Ansip'e yazdığı 12.05.2017 tarihli mektubunda yer verilmiştir. Söz konusu mektupta Ukrayna tarafı Avrupa Komisyonunu bu önceliklere siyasi düzeyde destek vermeye ve, bu öncelikleri Ukrayna'ya yönelik olarak 2018-2020 dönemini kapsayan yeni çok yıllık AB yardım enstrümanındaki öncelikler listesinin yanında Avrupa finans kurumlarının (EIB, EBRD) Ukrayna topraklarındaki önceliklerinin arasına dâhil etmeye davet etmektedir.

V. SONUÇLAR

74. Günümüzde dijital ekonomi etkileri giderek daha yaygın bir şekilde kendisini hissettiren bir nitelik kazanmakta ve reel ekonomi kapsamında önemli bir rol oynar hale gelmektedir. Bu açıdan da dünya genelinde ekonomik faaliyetlerin alışılmış şekil ve yöntemlerinde hızlı bir değişimi beraberinde getirmektedir.
75. Dijital ekonomideki gelişmeler iletişime, fikir ve deneyim alış verişine olanak sağlamaktadır. İnternet siteleri işletme kurma; yatırım yapma; eleman, ortak, kaynak ve pazar arama konularında birlikte çalışmayı mümkün kılmaktadır. Dijital teknolojiler ayrıca sosyal alan da dâhil olmak üzere çeşitli alanlarda çalışanlara eğitim verme, bilgi paylaşımı ve yenilikçi fikirlerin uygulanması bağlamında kilit bir rol oynayabilir.

76. Dijital ekonomi, tüketiciler ve toplum açısından bir çok fayda sağlamaktadır. Tüketiciler teknolojiadaki yenilikler sayesinde kamu harcamalarının verimliliğinin artışından, hizmet kalitesi ve devlet altyapısının geliştirilmesinden, sağlık ve eğitim sistemlerindeki gelişmelerden fayda görmektedir.
77. Kamu sektöründe dijital teknolojilerin geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Dijital devlet ve kamu hizmetleri giderek daha büyük ölçüde, bir yandan vatandaşlara ve işletmelere daha etkin hizmet sağlarken bir yandan da maliyetleri azaltmanın ve ayrıca devletin çevreyi koruma çabalarına katkıda bulunmanın bir yolu olarak görülmektedir. Dijital yönetim ve yenilikçi teknolojiler kamu yönetiminin sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesine etkin katılımını sağlayabilir.
78. Dijital yönetim, kamu idarelerinin daha iyi hizmet verebilmesini ve kamuya daha açık olabilmelerini sağlar. Devletlerin çevreye verilen zararı azaltmasına, tabii kaynakların etkili yönetimini teşvike, ve ekonomik büyümeyi canlandırırken ekonomide kamu sektörünün geliştirilmesine katkıda bulunmaya yardımcı olabilir.
79. Dijital ekonomi, iş gücü piyasasında da bir dönüşümü beraberinde getirmekte ve kamu hizmetlerinin dijital formatta verilmesine hız kazandırmaktadır. Bu trende göre kamu hizmetlerinin verilmesine yönelik dijital mekanizmalar hayata geçirilmekle kalmamakta ve kullanılan tek mekanizma halini alarak "sistemi devre dışı bırakan" bir hizmetin verilebilmesi ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır. Bir yandan da kamu hizmetlerinin verilmesine yönelik fiziksel merkezler, vatandaşlara kamu hizmetlerini dijital formatta verilmesine yardımcı olan merkezler halini almaya başlamaktadır. Kamu hizmetlerine erişim sağlayan yeni teknolojilerin hayata geçirilmesi sayesinde devlet kurumlarının vatandaşlar ve kuruluşlarla etkileşimi daha konforlu bir hal almaktadır.
80. Dijital ekonomi, geçmişte elektrik ve metal üretimi sektörleri çerçevesinde gelişen temel teknoloji çekirdeği olmadan da ülkelerin teknolojiye bir atılım yapabilmesine imkân vermektedir. Bugün tüm devletler yüksek teknolojiyle ilgili sektörlerde başarıya ulaşabilir ve bu alanda liderliği yakalayabilir.
81. Dünya Bankasının Raporunda da vurgulandığı üzere, dijital ekonomide aktif olan ülkeler "dijital kazanımlar" elde edecektir. Dijitalleşmenin olumlu etkileri arasında yerel işletmelerin ulaşabileceği pazar olanaklarının genişlemesi, ticaretin ve ortak arama süreçlerinin kolaylaşması, daha yüksek iş gücü üretkenliği, şirketlerin artan rekabet gücü, azalan üretim maliyetleri, (mal ve hizmet satışına hız vermek suretiyle) krizlerin daha kolay atlatılması, istihdamda artış, insani ihtiyaçların daha çok karşılanabilmesi, yoksulluğu ve hatta toplumda sosyal kutuplaşmayı azaltma sayılabilir.
82. Dijital ekonomi inovasyon, iktisadi büyüme ve rekabet gücünü artıran en önemli unsur halini almaktadır. Bu nedenle de KEİ üye devletleri stratejik planlarında sektörün gelecekte bilgi toplumuna ulaşmada kilit rol oynayacak bir unsur olarak kapsamlı bir biçimde geliştirilmesine yer vermektedir. Bugün dünyada iktisadi kalkınma alanındaki hâkim trendlere göre ancak dijital ekonomi, otomasyon ve yapay zekanın geliştirilmesi yolunda çaba sarf eden ülkelerin başarılı olabileceği söylenebilir. Dijital ekonominin genel anlamda gelişmesi, KEİ üye devletlerinin ekonomik sistemlerini daha da ateşleyen bir etki yapabilir.